

Alina MARGARINT,
 asistent universitar al Catedrei „Științe polițienești și socioumane”
 a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ETICA POLIȚISTULUI ÎN ACTIVITATEA COTIDIANĂ

Summary

Codes of ethics are systems of rules and ethical principles that are organized subsystems governed by rules to which the consent of all persons and entities using that code where the focus is on duty. In democratic societies, rule of law prevails, the police undertake the traditional functions of preventing, combating and detecting crime, for the protection of public peace, respect of law and order and protecting fundamental human rights. Code sought to make specific and define the needs of the police and indicated measures to enable it to fulfill its delicate mission to prevent and combat crime, insurance and maintaining law and order in a civil and democratic society.

Keywords: conduct, behavior, ethics code, ethics, law, society, law.

Rezumat

Codurile deontologice sunt sisteme de norme și principii etice, în care sunt organizate subsisteme guvernate de reguli, la care consimt toate persoanele unei entități care utilizează acel cod și unde accentul cade pe îndatoriri. În societățile democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcțiile tradiționale de prevenire, de luptă și de detectare a criminalității, de ocrotire a liniștii publice, de respectare a legii și ordinii publice și de protejare a drepturilor fundamentale ale omului. Codul a căutat să formuleze recomandări specifice și să definească necesitățile poliției și măsurile indicate care să-i permită să-și îndeplinească misiunea delicată de prevenire și combatere a criminalității, de asigurare și păstrare a legalității și ordinii într-o societate civilă și democratică.

Cuvinte-cheie: conduită, comportament, etică, cod, deontologie, drept, societate, lege.

Introducere. Este suficient să se mediteze o clipă la rolul poliției într-o democrație pentru a se putea evalua oportunitatea unui cod (deontologic) de etică pentru poliție.

Metodele și materialele utilizate în abordarea subiectului privind etica polițistului în activitatea cotidiană constă în cercetarea metodei teoretice, analiza comportamentului polițistului în diverse circumstanțe.

Codurile deontologice sunt sisteme de norme și principii etice, în care sunt organizate subsisteme guvernate de reguli, la care consimt toate persoanele unei entități care utilizează acel cod și unde accentul cade pe îndatoriri. De aceea domeniul codurilor deontologice aparține dimensiunii morale a datoriei profesionale. Dintre mulțimea de tipuri de coduri cunoscute, deontologia are în domeniul ei de studiu coduri elaborate și restrânse, cunoscute sub denumiri de coduri etice, coduri deontologice sau coduri etice de conduită, care practic au același înțeles. Domeniul lor de cuprindere este amplu, de la organizarea militară la partidele politice, profesii liberale, activități economice, de învățământ,

funcții publice, până la unele ocupații insuficient profesionalizate pentru a fi asimilate în nomenclatorul ocupațional. Toate însă au cel puțin un element comun – profilul moral al persoanei care prestează activitatea în domeniul respectiv.

În societățile democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcțiile tradiționale de prevenire, de luptă și de detectare a criminalității, de ocrotire a liniștii publice, de respectare a legii și ordinii publice și de protejare a drepturilor fundamentale ale omului. De asemenea, în cadrul acestor societăți, poliția asigură diverse servicii cu caracter social, care sprijină celelalte activități.

Este neîndoielnic faptul că o bună parte dintre ceea ce se scrie despre poliție și activitatea acesteia se referă la modalitățile sale de acțiune și de intervenție în diferite situații cotidiene. Există nu numai tentația, ci și dorința de a cenzura instituția, în întregul ei, prin examinarea atitudinii și comportamentului punctual al unui angajat sau al unei echipe de polițiști. Și, mai întotdeauna, se manifestă tendința de a nu analiza, exceptând conținutul moraliza-

tor, o problemă prin a decela și stabili cum ar trebui să acționeze polițiștii, utilizând valorile și normele care guvernează munca acestei instituții importante a statului de drept.

Majoritatea țărilor europene au început, de mai multe decenii – cele din occidentul continentului – sau mai recent – cele din centrul și estul continentului – să reorganizeze sistemele polițienești în scopul de a promova și consolida valorile democratice consacrate de constituții și legile interne, precum și de tratatele și convențiile internaționale sau de documentele elaborate înăuntrul unor organizații internaționale. Concomitent, a crescut preocuparea acestor state de a dezvolta o cooperare mai strânsă, pentru asigurarea unor principii de organizare și funcționare asemănătoare în materie de poliție. Două sunt rațiunile acestor preocupări: a) nevoia de satisfacere a așteptărilor europenilor care năzuiesc spre aplicarea unui tratament uniform, echitabil și previzibil din partea poliției; și b) consolidarea capacităților de cooperare operativă în lupta împotriva criminalității internaționale, transnaționale.

În general, societatea acceptă și chiar aprobă exercitarea autorității legale a poliției atâta timp cât aceasta este percepută ca îndeplinindu-și misiunile într-un mod etic acceptabil și are obiective valabile și democratice. Cetățenii țărilor democratice optează pentru faptul ca statul să devină garant al respectării și dezvoltării legalității, în scopul asigurării libertății individuale și securității cetățenilor.

Etica profesională reprezintă o ramură a eticii generale care are ca scop conturarea principiilor și a normelor de comportament specifice reprezentanților unor profesii.

Motivele care au impus elaborarea Codurilor deontologice au fost:

Existența unei societăți tot mai pluraliste, mai solidare, mai democratice

Poliția ca parte integrantă a societății trebuie să se conducă de aceleași valori sociale, deoarece poliția reflectă societatea. Cetățenii sunt de fiecare dată tot mai exigenți cu poliția lor. Pe de o parte, își cunosc bine drepturile și solicită respectul lor, iar pe de altă parte, solicită de la poliție o mai mare participare în ceea ce ține de funcțiile asistenței umanitare.

Din această cauză în cadrul poliției activează serviciile relațiilor cu minorii, cu femeile sau cu victimele în general.

Necesitatea schimbării imaginii poliției

Poliția actuală trebuie să fie organizată ca un adevărat serviciu public. Nu trebuie să aibă loc nici un fel de discriminare. Principala funcție a codurilor deontologice este de a orienta poliția în cultura instituției în care trebuie să se integreze.

Transcendența activității polițienești

Această transcendență se apreciază în toate domeniile vieții cotidiene, ca o instituție de apărare a drepturilor și libertăților individuale. Acțiunile poliției trebuie să aibă o influență notorie în calitatea vieții tuturor cetățenilor (libertatea și securitatea).

Existența abuzurilor polițienești

Între abuzurile polițienești trebuie să distingem abuzuri cu rea intenție și cu bună intenție. Primele sunt acelea care se comit de polițiști ce sunt conștienți de imoralitatea și ilegalitatea acțiunilor lor. Împotriva acestora codurile deontologice nu au putere și necesită intervenția decisivă a autorităților. Fără îndoială, abuzurile cu bună intenție sunt comise de poliție crezând că acționează în limitele atribuțiilor sale, aceste comportamente pot fi evitate prin cunoașterea prevederilor codurilor deontologice.

Beristain: „...abuzurile anumitor sectoare polițienești corupte, care aplică torturi, folosesc arbitrar arma de foc, care nu respectă intimitatea, nu se integrează în comunitate...” [2].

Codul de etică și deontologie al polițistului are o strânsă legătură cu Constituția Republicii Moldova, legile organice și ordinare precum și cu alte acte normative care reglementează activitatea poliției. Această legătură se datorează faptului că atât la baza codului de etică și deontologie al polițistului, cât și la baza legislației stau aceleași principii și obiective. De asemenea, atât în codul de etică și deontologie al polițistului, cât și în alte acte normative naționale și internaționale este condamnată acțiunea sau inacțiunea de tratamente inumane, degradante sau tortura.

Un cod de etică polițienească punând în lumină normele, finalitățile și valorile poliției, beneficiind de o largă publicitate, poate

să contribuie la consolidarea încrederii societății și la îmbunătățirea relațiilor și cooperării cu aceasta. Aceleași norme, delimitând clar gama și câmpul de acțiune încredințate poliției, contribuie la protejarea acestora de întrebări nejustificate, inutile, insistente și, mai ales, la limitarea riscurilor unor încălcări în serviciu. „...O secțiune a ghidului de aplicare a Codului de etică și deontologie este destinată «transparenței» definită ca «unul dintre principiile care se afla la baza activității Poliției ca instituție modernă, de tip democratic, și implicat a polițistului» [1]. Autorii textului consideră ca furnizarea informațiilor referitoare la activitățile desfășurate poate determina câștigarea încrederii populației. Aceiași autori ai manualului fac praf acest principiu în următorul paragraf, din care aflăm că, de fapt, nu toți polițiștii au însă voie să fie „transparenti”, ci doar unul, și anume, ofițerul de relații cu presa. Restul de 99% din polițiști sunt învățați de ghid să-i îndrume pe reprezentanții mass-media întotdeauna spre purtătorul de cuvânt, și orice s-ar întâmpla să rostească sintagma „cercetările continuă”. În cazul în care jurnaliștii devin agasați, iar enervat la culme omul legii ar simți nevoia să urle la ei sau să le cârpească o palmă, există un paragraf sub formă de ordin: „polițistul va rămâne calm în relația cu ziaristul, indiferent de împrejurări”. Dacă nu oferă informații, polițiștii au în schimb datoria să-i atenționeze pe gazetari cum să-și facă meseria prin a le „readuce aminte acestora ordinele de linie și dispozițiile Consiliului Național al Audiovizualului în vigoare”. Un alt capitol se referă la „capacitatea și datoria de exprimare” a polițistului care trebuie să aibă un rol „proactiv”. Adică, în anumite probleme pe linie de muncă, polițistul trebuie să spună ce gândește și „nu ceea ce își imaginează că le-ar plăcea șefilor săi să audă”. Polițiștii care încă nu știu cum stă treaba cu loialitatea află că aceasta „însurează mai multe trăsături de caracter cum sunt: cinstea, corectitudinea, fidelitatea, sinceritatea, respectarea angajamentelor, statornicia”. Însă sunt avertizați să nu o confunde cu „atitudinea lingușitoare sau de preamărire a colegilor/ șefilor ori a altor persoane în scopul de a obține diverse avantaje”. În relațiile cu infractorii, „este interzisă

tutuirea sau familiarismul excesiv”. Iar pentru că „viața în colectivitate generează frecvent tensiuni dăunătoare eficacității”, oamenii legii sunt sfătuiți să nu aibă între ei polemici despre ideologiile politice și filosofice, care pot degenera în situații conflictuale dăunătoare bunei funcționări a serviciului. Mai mult, polițistul este sfătuit să nu-și altoiască membrii familiei, abținându-se de la orice formă de violență intrafamilială, pentru că așa ar face imagine proastă instituției. Agenții și ofițerii care nu știu să se comporte în societate află că „respectul față de cetățeni se manifestă atât prin utilizarea regulilor de politețe și curtoazie moderată (fără tutuieli), cât și prin evitarea oricărei manifestări discriminatorii”.

Polițistul este un psiholog, pentru că „se confruntă zilnic cu crizele psihice ale victimelor, iar ele așteaptă de la acesta ajutor și asistență”, ocazie cu care omul legii trebuie să îmbine „profesionalismul cu calitățile umane”. Fotografii cu femei dezbracate, care pot fi găsite prin unele birouri de poliție, sunt interzise pentru a nu șoca pudoarea și sensibilitatea vizitatorilor, iar polițiștilor li se recomandă să păstreze ordinea, curățenia și să-și îngrijească birourile. Ținuta vestimentară este un alt punct sensibil, oamenii legii având obligația să fie îngrijiți. Fundațiile caritabile, căminele pentru bătrâni și centrele de minori ar trebui, teoretic, să primească șpagile polițiștilor. Asta pentru că legea îi sfătuiește să nu cadă în „capcana” cadourilor întinsă de cei anchetați și să-l invite pe „...donator să facă un act caritabil, în cazul în care cineva vrea să se revanșeze față de omul legii”. Polițistul este sfătuit, de asemenea, să nu cadă în „capcana” corupției și a traficului de influență, aducându-i-se din nou aminte că majoritatea cadourilor sunt oferite cu un interes ascuns.

Nu cred că, astăzi, mai poate fi pusă la îndoială necesitatea unui cod de etică și deontologie pentru poliție. Cetățenii și clasa politică a țărilor avansate au orientat statele în maniera de a garanta o libertate maximă și o protecție pe măsură în ceea ce privește legalitatea și ordinea internă. În această ecuație, poliția și justiția dețin locuri esențiale. În țările democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcții tradiționale de

prevenire, de luptă împotriva criminalității și de descoperire a criminalității și a autorilor infracțiunilor, de ocrotire a liniștii publice și a securității individuale, de respectare a legii, de protejare a drepturilor individuale ale individului. Mai mult, în aceste țări, poliția asigură diverse servicii sociale care sprijină celelalte activități: politice, economice, culturale, științifice ș.a. Pentru a satisface aceste solicitări și a duce la bun sfârșit aceste misiuni, poliția beneficiază de o largă marjă de inițiativă. În statele democratice, publicul acceptă, în general, și de multe ori chiar aprobă exercitarea atribuțiilor legale de către poliție, atâta timp cât percepe că aceasta își îndeplinește misiunile într-un mod etic acceptabil, are obiective clare și benefice pentru societate. În schimb, atunci când aceste condiții sunt îndeplinite, și poliția este îndreptățită să aștepte ca populația să-i acorde încrederea.

Cu toate că existența codului deontologic nu reprezintă decât prima etapă a procesului care urmărește aplicarea unor norme în activitatea poliției, îndeosebi a normelor care privesc atitudinea și comportamentul în serviciu al personalului poliției, se consideră că, în absența acestuia, procesul de disciplinare și unificare atitudinală și comportamentală are puține șanse de reușită. Un cod de deontologie polițienească proiectează bazele normelor de etică, ușurează identificarea problemelor etice și permite analiza mai aprofundată, înțelegerea și soluționarea cu mai multă ușurință a acestora. El incită, chiar, la punerea unor întrebări și răspunsuri privitoare la valorile pe care trebuie să le respecte poliția, în privința organizării și aplicării unitare, continue și adecvate a acestora.

Noțiuni fundamentale pentru poliție, cum ar fi cele de loialitate, subordonare ierarhică, imparțialitate, discreție, profesionalism, integritate ș.a., trebuie să beneficieze de o abordare comună din punctul de vedere al terminologiei și al înțelegerii semnificației teoretice și practice, iar acest lucru poate fi realizat, în primul rând, prin codul de etică.

Pe de altă parte, codul ajută la formularea normelor individuale și colective de comportament și la respectarea acestora, bazate pe sentimentul mândriei că aparțin culturii

unei structuri de poliție. Acest aspect prezintă importanța particulară pentru tinerii angajați ai poliției, care sunt obligați să cunoască să își însușească și să respecte, încă de la început, valorile fundamentale care definesc profesia lor și îi conduce în activitatea desfășurată. Formarea tinerilor este ușurată de existența acestor norme și valori structurate logic în cadrul deontologiei. Utilitatea codului deontologic este apoi verificată și demonstrată de-a lungul carierelor cadrelor de poliție, acesta rămânând adevărata „biblie” a fiecărui polițist, până la ieșirea din rândurile polițiștilor. Originea și autoritatea normelor trebuie explicate și apărute, atât în perioada de formare a polițiștilor, cât și în cea de pregătire continuă, care se prelungește de-a lungul întregii cariere a acestora.

Am menționat deja că poliția, în activitățile sale cotidiene, este considerabil sprijinită de către populație, prin aprobarea acțiunilor și colaborarea în varii situații. Este vital pentru populație ca poliția să asigure serviciile pentru care este investită cu o autoritate considerabilă și cu putere de inițiativă, sens în care deține monopolul coerciției legitime. În context, populația are nevoie și de garanții, pe lângă existența unor legi de organizare și funcționare.

Este neîndoielnic faptul că un cod deontologic se constituie într-un valoros instrument regulator la nivel organizațional. Aceasta este una dintre caracteristicile remarcabile ale Codului european de etică al poliției, întrucât recomandă cea mai actuală și mai bună practică pentru toate categoriile de forță de securitate internă. El constituie o versiune specifică a principiilor și normelor de conduită cotidiene, inspirate de bunul-simț [3].

Societățile moderne și polițiile acestora sunt organizate conform unui dublu principiu de diviziune a muncii și al cooperării. Oamenii sunt ocupați cu un număr tot mai mare de activități specializate. De aceea, dacă viața lor cotidiană se bazează pe reguli comune de conduită, ei mai au nevoie de cunoștințe și de orientări specifice pentru exercitarea meseriei și a atribuțiilor specifice acesteia. Munca lor concretă implică forme particulare de atitudini și comportament uman, care dezvăluie dilemele

etice cu care sunt confrunțați în mod constant, pe care ei trebuie să le soluționeze, dată fiind profesia lor concretă. Este cazul, mai ales, al celor care lucrează în servicii publice, cărora populația le încredințează o bună parte din bunăstarea ei. Cuvântul „etic” face trimitere la acel ansamblu de principii, valori și exigențe care stau la baza reglementării și exercitării unei profesii. Remarcăm deci faptul că etica, privită din acest sens, reprezintă tentativa de adaptare a eticii cotidiene la nevoile unei structuri publice. Acesta este, în cele din urmă, și sensul în care este utilizat termenul „etică” în Codul european de etică al poliției.

Obiectivul esențial al poliției – cu respectarea principiului statului de drept – este acela de a acoperi două sarcini fundamentale distincte și totuși unite între ele: aceea de a veghea la aplicarea legilor fundamentale ale statului, în scopul de a se asigura o stare generală de liniște publică și pace socială, respectiv, sarcina comună de a se limita strict la puterile care îi sunt conferite, abținându-se de la orice act arbitrar și respectând integral libertățile și drepturile individuale ale cetățenilor. Respectarea principiilor statului de drept nu presupune numai preocuparea pentru ceea ce s-a făcut anterior, ci mai ales maniera în care se continuă a se acționa în prezent și în viitor. De aceea este important ca, în exercitarea atribuțiilor cu care este investită, poliția trebuie să respecte dreptul subiectiv, incluzând drepturile și libertățile individuale ale omului, și să evite modalitățile arbitrare sau ilegale de acțiune. Acest lucru este fundamental pentru statul de drept, deci pentru semnificația și obiectivul misiunilor poliției în democrație.

Statul de drept presupune, înainte de toate, ca tocmai cei care elaborează, interpretează și urmează legea să se supună conținutului și sensului acesteia. În alți termeni, poliția urmează să depindă, să se raporteze și să respecte legile pe care le aplică. Prin aceasta se deosebește sau se recunoaște o poliție adaptată rigorilor unui stat cu adevărat democratic: ea se supune aceleiași legi pe care s-a angajat să o apere. Egalitate, imparțialitate și nediscriminare sunt cele trei calități pe care trebuie să le aibă polițistul, calități care „sunt într-o mare măsură complementare, se supra-

pun reciproc și pot fi, ca atare, tratate global”. Dacă aceste trei principii sunt respectate, ele „asigură situarea polițistului într-un context dominat de valori morale superioare”. Și, nu în ultimul rând, se mai spune, polițiștii trebuie să se ghideze după „bunul-simț” și „bunele practici” din activitatea de poliție.

Concluzii. Rolul poliției în apărarea și ocrotirea preeminenței dreptului este atât de important încât, adeseori, se poate aprecia stadiul unei democrații prin analizarea comportamentului poliției. De aceea Codul european de etică al poliției are drept scop furnizarea ansamblului de principii și linii directoare pentru obiectivele, atribuțiile și controlul poliției în statul de drept, el fiind influențat, în întregul său, de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Codul a căutat să formuleze recomandări specifice și să definească necesitățile poliției și măsurile indicate care să-i permită să-și îndeplinească misiunea delicată de prevenire și combatere a criminalității, de asigurare și păstrare a legalității și ordinii într-o societate civilă și democratică.

Cu toate că Recomandarea Consiliului Europei se adresează guvernelor, prin redactarea și aplicațiile oferite, ea este deosebit de utilă și pentru cei care sunt implicați direct în elaborarea unor coduri de etică, în măsură să asigure formarea inițială și continuă a polițiștilor, cei care sunt angajați în aplicarea și respectarea acestor norme și, nu în ultimul rând, pentru populația care are posibilitatea de a cunoaște și a aprecia cotidian conduita polițiștilor.

Referințe bibliografice

1. Codul de etică și deontologie al polițistului aprobat la data de 10.05.2006, publicat în Monitorul Oficial la 19.05.2006 în Monitorul Oficial nr. 75-78
2. Creeaza. Morala, etica și deontologia – considerațiuni generale. <http://www.creeaza.com/familie/etica-deontologie/Generalitati-privind-codurile-521.php> (vizat 21.02.2016)
3. Codul european de etică al poliției <http://cj.md/uploads/Codul-European-de-Etica-al-Politiei.pdf> (vizat 21.02.2016).